

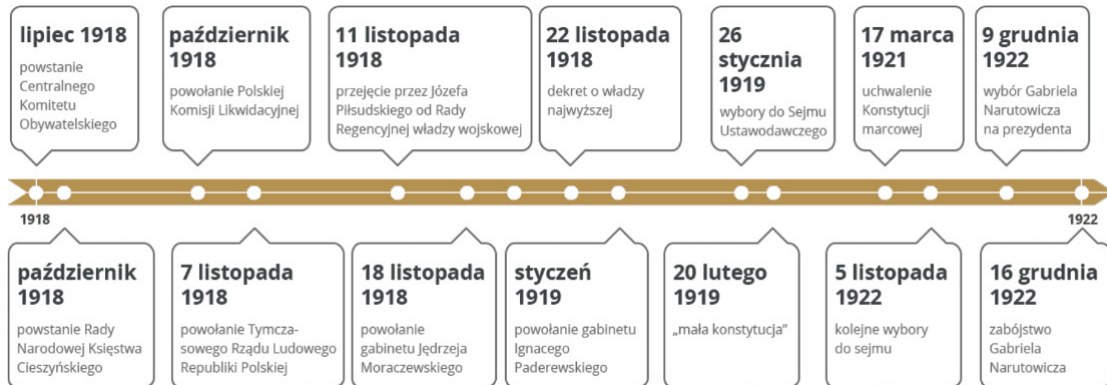
KONSTYTUCJA Z 17 MARCA 1921 ROKU

 Instytut Śląski

Materiały edukacyjne
Instytutu Śląskiego

Walka o kształt polityczny państwa polskiego

Geneza konstytucji

W roku 1918 państwo polskie powróciło na mapę Europy. Ustawa Rządowa z 3 maja 1791 roku nie mogła zostać przywrócona, ponieważ upłynął zbyt długi czas i wiele się przez ten okres zmieniło. Przewidując odbudowę niepodległego państwa, w gronie elit już od 1916 roku formułowano pierwsze projekty ustawy zasadniczej¹. Inicjatorem pracy nad projektem konstytucji został rząd Jędrzeja Moraczewskiego. W styczniu 1919 roku powstało Biuro Konstytucyjne, które miało za zadanie opracować projekt konstytucji².

Komisja Konstytucyjna 12 czerwca 1920 roku zakończyła swoje prace. Zaprezentowała projekt konstytucji 8 lipca 1920 roku w czasie obrad Sejmu Ustawodawczego. Decyzja została jednak podjęta 17 marca 1921 roku, gdyż był to okres pełen rozmaitych dyskusji. Projekt został przyjęty większością głosów. Przeciwko były Związek Parlamentarny Polskich Socjalistów oraz Polskie Stronnictwo Ludowe „Wyzwolenie”, ponieważ w ustawie pojawiły się kwestie, jak określali je przedstawiciele tych ugrupowań, „niedemokratyczne”³.

Źródło ilustracji: niepodlegla.dziedzic.pl/wydarzenie/150-lat-temu-urodzil-sie-jedrzej-moraczewski-pierwszy-premier- niepodleglej-polski (źródło: NAC) (dostęp: 18.02.2021).

¹ J. Pajewski, *Odbudowa państwa polskiego 1914–1918*, wyd. 3, Warszawa 1985, s. 194–195.

² A. Ajnenkiel, *Konstytucje Polski w rozwoju dziejowym 1791–1997*, Warszawa 2001, s. 165.

³ A. Ajnenkiel, *Sejmy i konstytucje w Polsce 1918–1939*, Warszawa 1968, s. 47.

Jędrzej Moraczewski
(1870–1944)

Zapisy konstytucji

Ustawa z 17 marca 1921 roku zapisała się w historii jako Konstytucja marcowa. Konstytucja zawierała preambułę i 126 artykułów. Podzielona była na siedem rozdziałów:

I. Rzeczpospolita (art. 1–2)

II. Władza ustawodawcza (art. 3–38)

III. Władza wykonawcza (art. 39–73)

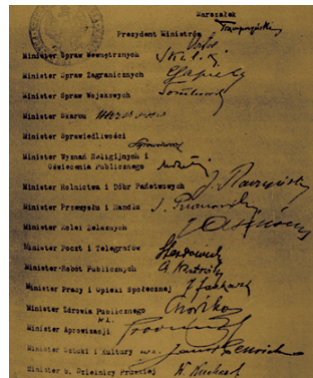
IV. Sądownictwo (art. 74–86)

V. Powszechne obowiązki i prawa obywatelskie (art. 87–124)

VI. Postanowienia ogólne (art. 125)

VII. Postanowienia przejściowe (art. 126)¹.

Ustawa zasadnicza przyjęła, że w imieniu narodu władzę będą sprawować konkretne instytucje. Zastosowano w Konstytucji zasadę trójpodziału władzy. Władza ustawodawcza to Sejm i Senat, władza wykonawcza to prezydent z ministrami, czyli rządem, natomiast władza sądownicza to niezawisłe sądy². Uznanie narodu za źródło i przedstawiciela władzy zwierzchniej pozwalało na udział w życiu publicznym obywateli. Idea demokracji reprezentacyjnej została przyjęta przez Konstytucję, czyli naród poprzez organy sprawował władzę³.

Konstytucja RP z 17 marca 1921 roku, oryginalne podpisy na dokumencie Konstytucji marcowej

Źródło ilustracji: Fot. Archiwum Ilustracji WN PWN SA © Wydawnictwo Naukowe PWN, encyklopedia.pwn.pl/haslo/konstytucja-marcowa;3925271.html (dostęp: 18.02.2021).

¹ A. Ajnenkiel, *Konstytucje Polskiej...*, s. 174–175.

² Tamże, s. 175–176.

³ J. Bardach, B. Leśnodorski, M. Pietrzak, *Historia ustroju i prawa polskiego*, wyd. 5, Warszawa 2003, s. 481.

Władza ustawodawcza

- Konstytucja ustanowiła dwuizbowy parlament (Sejm i Senat) nadrzędny wobec innych organów państwa. W określonych przypadkach izby łączyły się w Zgromadzenie Narodowe, które mogło wybierać prezydenta, przyjmując od niego przysięgę oraz co 25 lat rewidować Konstytucję zwykłą większością głosów.
- Kadencja Sejmu i Senatu trwała 5 lat. Wybory do obu izb były pięcioprzymiotnikowe.
- Konstytucja nie określała liczby posłów, ale liczba członków Senatu miała wynosić 1/4 liczby posłów.
- Inicjatywę ustawodawczą miał rząd i Sejm. Izba wyższa była jej pozbawiona, lecz posiadała prawo weta zawieszającego, czyli wstrzymania projektu ustawy na 30 dni, bądź wprowadzenia poprawek.
- Sejm mógł ponownie uchwalić wstrzymaną przez Senat ustawę, bądź odrzucić poprawki kwalifikowaną większością 11/20 głosów.
- Parlament mógł być rozwiązany przed końcem kadencji przez Sejm (większością 2/3 głosów) lub przez prezydenta za zgodą 3/5 liczby członków Senatu.
- Zmiana Konstytucji wymagała uchwały obu Izb, podjętej większością 2/3 głosów, a ponadto drugi z rzędu Sejm mógł dokonać zmiany Konstytucji większością 3/5 głosów (bez udziału Senatu)¹.
- Prezes Najwyższej Izby Kontroli nie mógł być członkiem Rady Ministrów, chociaż do zadań Najwyższej Izby Kontroli należała kontrola Rady Ministrów. Stanowisko to było równe z pozycją ministra.
- Najwyższa Izba Kontroli odpowiadała przed Sejmem, członkowie kolegium mogli zostać usunięci, gdy uzyskano 3/5 głosów².

¹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 17 marca 1921, Kraków 1945, s. 4–12.

² A. Ajnenkiel, *Konstytucje Polski...*, s. 176–177.

Władza wykonawcza sprawowana była przez premiera, Radę Ministrów, podporządkowanych Sejmowi, oraz prezydenta, którego decyzje wymagały zatwierdzenia przez rząd¹

Prezydent

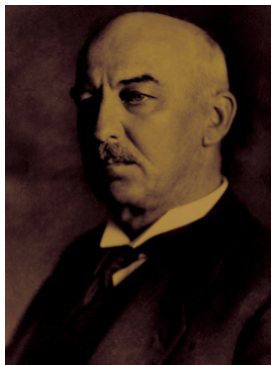
Kadencja prezydenta trwała 7 lat. Wybierany był przez Zgromadzenie Narodowe. Gdy prezydent nie mógł sprawować funkcji, miał go zastępować marszałek Sejmu. Miał ograniczoną władzę wykonawczą. Głowa państwa odpowiadała przed ministrami w Sejmie i to oni brali odpowiedzialność za wydawane przez prezydenta akty urzędowe. Do zadań głowy państwa należało wydanie poleceń o ogłoszeniu ustaw, które podpisał. Mógł również mianować lub odwoływać premiera, a na jego wniosek ministrów. Na prośbę Rady Ministrów prezydent miał możliwość obsadzenia stanowisk cywilnych i wojskowych². Posiadał najwyższą zwierzchność nad siłami zbrojnymi, nie był natomiast dowódcą naczelnym w czasie wojny, mógł jednak wypowiedzieć wojnę i zawrzeć pokój za uprzednią zgodą Sejmu.

Prezydent posiadał także prawo darowania i łagodzenia kar, pełnił funkcję reprezentacyjną (w stosunkach międzynarodowych również akceptującą i koordynującą). Akt prawny podpisany przez prezydenta nabierał mocy po podpisaniu go także przez premiera i odpowiedniego ministra (kontrasygnata). Prezydent nie miał żadnych uprawnień ustawodawczych. W razie popełnienia przestępstwa, mógł być sądzony tylko na wniosek Sejmu przez Trybunał Stanu.

¹ *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 17 marca 1921*, Kraków 1945, s. 12–19.

² A. Ajnenkiel, *Sejmy i konstytucje w Polsce...*, s. 49.

Prezydenci, którzy byli wykonawcami Konstytucji marcowej

Gabriel Narutowicz
(1865–1922)

Stanisław Wojciechowski
(1869–1953)

Ignacy Mościcki
(1867–1946)

Maciej Rataj*
(1884–1940)

* Po śmierci G. Narutowicza i ustąpieniu S. Wojciechowskiego obowiązki prezydenta dwukrotnie pełnił marszałek Sejmu Maciej Rataj

Źródła ilustracji: pl.wikipedia.org/wiki/Gabriel_Narutowicz (dostęp: 19.02.2021); pl.wikipedia.org/wiki/Stanisław_Wojciechowski (dostęp: 18.02.2021); pl.wikipedia.org/wiki/Ignacy_Mościcki (dostęp: 18.02.2021); pl.wikipedia.org/wiki/Maciej_Rataj (dostęp: 18.02.2021).

Rada Ministrów

Rada Ministrów była odpowiedzialna parlamentarnie i konstytucyjnie przed Sejmem. Odpowiedzialność polityczna wyrażała się w możliwości udzielenia wotum nieufności całej Radzie Ministrów lub jednemu z jej członków. W przypadku uchwalenia wotum nieufności cała Rada Ministrów lub jeden z jej członków musieli ustąpić. Odpowiedzialność konstytucyjna wyrażała się w możliwości stawiania członków Rady Ministrów przed Trybunałem Stanu. Uchwała w tej sprawie musiała być podjęta większością 3/5 głosów przy obecności co najmniej połowy ustawowej liczby posłów. Rada Ministrów była odpowiedzialna politycznie przed Prezydentem, który miał prawo ją odwołać¹.

W Radzie Ministrów zasiadali ministrowie, pod przewodnictwem Prezesa. Odpowiedzialność konstytucyjna i parlamentarna za czyny była zbiorowa dla wszystkich członków Rady. Ponadto ministrowie ponosili indywidualnie odpowiedzialność za działalność w swoim urzędzie. W tym samym zakresie ministrowie ponosili odpowiedzialność za akty rządowe Prezydenta Rzeczypospolitej.

Prezydent i ministrowie odpowiadali przed Trybunałem Stanu.

W Konstytucji nie było sprecyzowanej liczby członków Rady Ministrów oraz tego, jakie dokładnie kompetencje posiadają. To należało do ustawodawstwa zwykłego².

¹ *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 17 marca 1921 roku*, Kraków 1945, s. 12–19.

² Tamże, s. 16–17.

Władza sądownicza

Wymiar sprawiedliwości sprawować miały niezależne sądy. Konstytucja wyszczególniała trzy piony sądownictwa:

- Powszechne (z Sądem Najwyższym na czele),
- Administracyjne (z Najwyższym Trybunałem Administracyjnym na czele),
- Wojskowe.

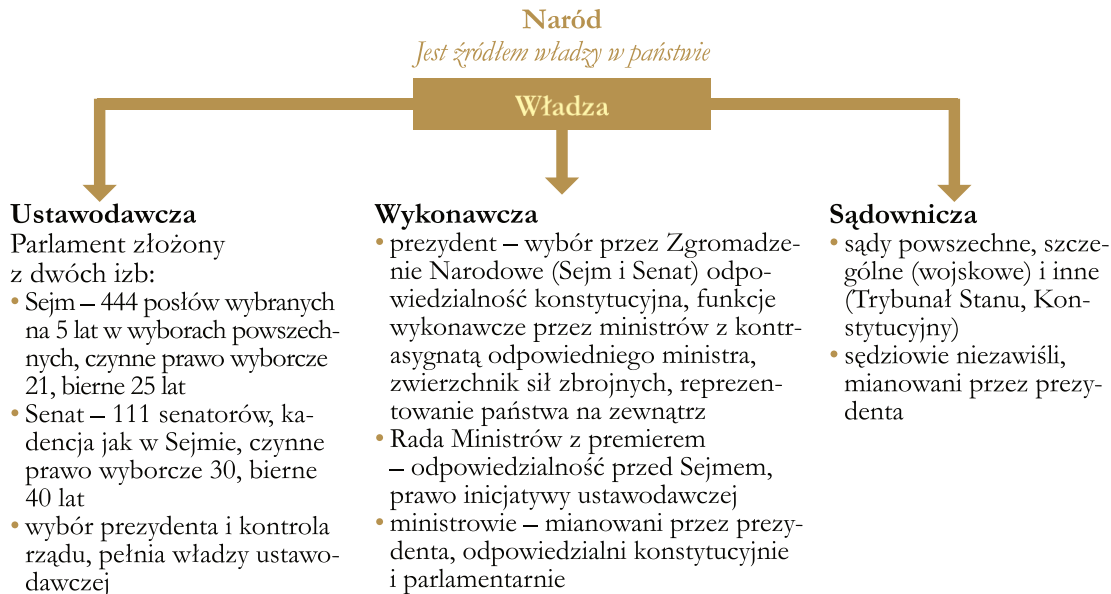
Prezydent wybierał sędziów, a sędziów pokoju obywatele. Do rozstrzygnięcia sporów kompetencyjnych między władzami administracyjnymi a sądami przewidziano Trybunał Kompetencyjny. Do odpowiedzialności konstytucyjnej przed Trybunałem Stanu pociągani mieli być Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej oraz ministrowie. Konstytucja gwarantowała niezależność sędziom, którzy podlegali tylko ustawom. Wprowadzono – o ile inne przepisy nie stanowiły inaczej – jawność rozpraw w sprawach karnych i cywilnych.

Nie utworzono specjalnego sądownictwa konstytucyjnego, a sądom powszechnym oraz szczególnym zakazano badania konstytucyjności ustaw „należycie ogłoszonych”, natomiast prawnie dopuszczalna była ocena przez sądy zgodności z Konstytucją i ustawami aktów normatywnych niższego rzędu .

¹ *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 17 marca 1921*, Kraków 1945, s. 4–12.

² A. Ajnenkiel, *Konstytucje Polski...*, s. 176–177.

Wzajemne relacje najwyższych władz państwa

Prawa i obowiązki obywateli

Obywatele mieli zapewnioną:

- równość wobec prawa względem innych obywateli,
- nietykalność własności prywatnej,
- ochronę życia,
- wolność,
- poszanowanie mienia,
- tajność korespondencji,
- brak cenzury.

Prawo wyborcze

Czynne prawo wyborcze:

- w wyborach do Sejmu – 21 lat
- w wyborach do Senatu – 30 lat

Bierne prawo wyborcze:

- w wyborach do Sejmu – 25 lat
- w wyborach do Senatu – 40 lat

Obowiązki obywateli:

- wierność Rzeczypospolitej Polskiej,
- szanowanie i przestrzeganie Konstytucji, a także ustaw i rozporządzeń,
- odbycie służby wojskowej,
- poniesienie wszelkich ciężarów i świadczeń publicznych,
- szanowanie władzy prawowitej i ułatwianie jej zadań,
- wychowywanie dzieci na porządnym obywateli i należyte ich wykształcenie¹.

W wyborach nie mogły brać udziału osoby pozbawione praw obywatelskich przez wyrok sądowy oraz żołnierze w służbie czynnej².

¹ *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 17 marca 1921*, Kraków 1945, s. 21–30.

² A. Ajnenkiel, *Konstytucje Polski...*, s. 176–177.

Podsumowanie

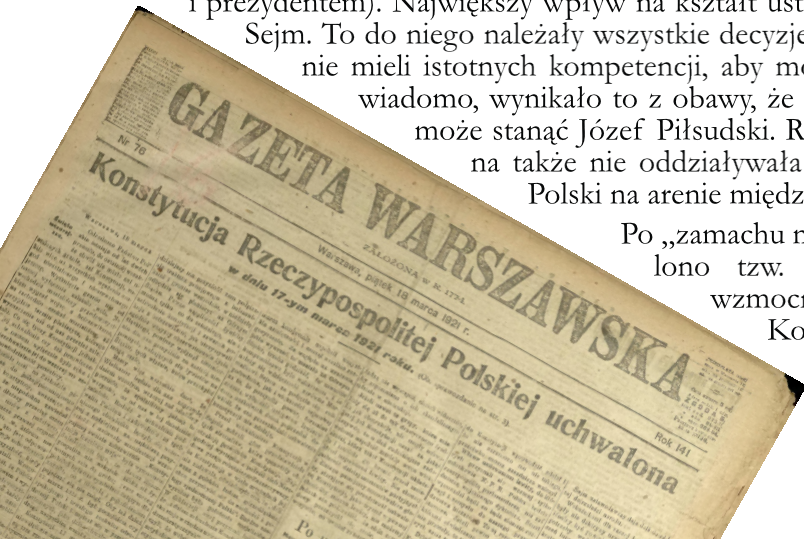
Konstytucja z 17 marca 1921 roku była bardzo nowoczesna jak na tamte czasy. Poruszała każdą dziedzinę życia, ponieważ Rzeczypospolita po 123 latach odzyskała niepodległość i należało ujednoczyć prawo na ziemiach każdego z trzech zaborów.

Konstytucja marcowa ustanawiała tzw. system demokracji parlamentarno-gabinetowej z wyraźną przewagą władzy ustawodawczej (a właściwie Sejmu) nad wykonawczą (rządem i prezydentem). Największy wpływ na kształt ustroju państwa polskiego miał Sejm. To do niego należały wszystkie decyzje. Prezydent, rząd oraz Senat nie mieli istotnych kompetencji, aby móc zarządzać państwem. Jak wiadomo, wynikało to z obawy, że na czele II Rzeczypospolitej może stanąć Józef Piłsudski. Rozdrobniona scena polityczna także nie oddziaływała korzystnie na silną pozycję Polski na arenie międzynarodowej.

Po „zamachu majowym” 1926 roku uchwalono tzw. nowelę sierpniową, która wzmocniła władzę prezydenta.

Konstytucja marcowa obowiązywała do roku 1935, do wejścia w życie Konstytucji kwietniowej.

Źródło ilustracji: www.sejm.gov.pl/KonstytucjaMarcowa.nsf/ (dostęp: 29.03.2021).

Ciekawostki

- 2 maja 1921 roku Poczta Polska wprowadziła do obiegu serię składającą się z 7 znaczków (numery katalogowe 128–134) w walucie markowej z okazji uchwalenia Konstytucji.

- Z okazji uchwalenia Konstytucji w 1921 roku został wybity medal upamiętniający to wydarzenie, zaprojektowany przez Jana Raszkę (1871–1945)¹.
- Konstytucja została ogłoszona 17 marca 1921 roku. Miało to charakter propagandowy, z racji plebiscytu na Górnym Śląsku, który został zarządzony na dzień 20 marca. Uchwalenie tego dokumentu pokazało, że państwo polskie jest silne oraz zorganizowane.
- Konstytucja przewidywała możliwość przeprowadzenia wyłączeń, ale miały się one odbywać za pełnym odszkodowaniem.
- Kościół rzymskokatolicki otrzymał „naczelną stanowisko wśród równouprawnionych wyznań”².

Źródła ilustracji: <https://www.sejm.gov.pl/KonstytucjaMarcowa.nsf/> (dostęp: 29.03.2021).; <https://www.przegląd.ca/konstytucja-marcowa-1921/> (dostęp: 2.03.2021).

¹ https://pl.wikipedia.org/wiki/Konstytucja_marcowa (dostęp 23.02.2021).

² A. Ajnenkiel, *Konstytucje Polskie...*, s. 184–185.

1. Czego możemy się dowiedzieć z tekstu preambuły Konstytucji RP z 17 marca 1921 roku?

W Imię Boga Wszchemogącego!

My, Naród Polski, dziękując Opatrzności za wyzwolenie nas z półtorawiekowej niewoli, wspominając z wdzięcznością męstwo i wytrwałość ofiarnej walki pokoleń, które najlepsze wysiłki swoje sprawie niepodległości bez przerwy poświęcały, nawiązując do świetnej tradycji wiekopomnej Konstytucji 3-go Maja — dobro całej, zjednoczonej i niepodległej Matki-Ojczyzny mając na oku, a pragnąc Jej byt niepodległy, potęgę i bezpieczeństwo oraz ład społeczny utwierdzić na wiekiustych zasadach prawa i wolności, pragnąc zarazem zapewnić rozwój wszystkich Jej sił moralnych i materialnych dla dobra całej odradzającej się ludzkości, wszystkim obywatelom Rzeczypospolitej równość, a pracy poszanowanie, należne prawa i szczególną opiekę Państwa zabezpieczyć — tę oto Ustawę Konstytucyjną na Sejmie Ustawodawczym Rzeczypospolitej Polskiej uchwalamy i stanowimy.

Przykładowa odpowiedź:

Ustawa z 17 marca 1921 roku nawiązuje we wstępie do Ustawy Rządowej 3 maja. Preambuła ma podniosły ton, napisana jest językiem klarowniejszym niż Konstytucja 3 maja. Nie zawiera tytułu sformułowań prawniczych. Rozpoczyna się od apostrofy religijnej, która jest identyczna jak w Konstytucji 3 maja „W imię Boga”. Na początku zaznaczono, że Polska po latach zaborów odzyskała swoją suwerenność i nawiązuje do czasów przedrozbiorowych. We wstępie mamy jeszcze wspomniane, że Rzeczypospolita będzie pielęgnować tradycję Ustawy Zasadniczej z 3 maja

2. Ile konstytucji obowiązywało dotąd w Polsce?

- a) 10
- b) 7
- c) 6
- d) 8

4. Kiedy uchwalono Konstytucję marcową?

- a) 10 marca 1921 roku
- b) 17 marca 1921 roku
- c) 5 marca 1921 roku
- d) 8 marca 1921 roku

6. Czy w myśl Konstytucji marcowej kadencja Sejmu i Senatu trwała 5 lat?

- a) Tak
- b) Nie

3. Kiedy uchwalono pierwszą Konstytucję w Polsce?

- a) 3 maja 1791 roku
- b) 2 maja 1791 roku
- c) 1 maja 1791 roku
- d) 3 maja 1790 roku

5. Ile lat trwała kadencja prezydenta wg Konstytucji marcowej?

- a) 2 lata
- b) 4 lata
- c) 5 lat
- d) 7 lat

7. Czy Izba Wyższa to Sejm?

- a) Tak
- b) Nie

8. Kto wg Konstytucji marcowej wybierał sędziów?

- a) Prezydent
- b) Rada Ministrów
- c) Parlament
- d) Obywatele

10. Wymień 3 obowiązki obywatela wg Konstytucji marcowej...

Wierność Rzeczypospolitej, szanowanie i przestrzeganie Konstytucji, a także ustaw i rozporządzeń, odbycie służby wojskowej

12. Ile lat obowiązywała Konstytucja marcowa?

- a) 14
- b) 10
- c) 5
- d) 20

9. Wymień 3 prawa obywatela wg Konstytucji marcowej...

Wolność, brak cenzury, ochrona życia

11. Ustawa Zasadnicza z 1921 roku jest wzorowana na Konstytucji innego państwa. Jakiego?

- a) Belgii
- b) Czech
- c) Francji
- d) Anglii

13. Czy Twoim zdaniem obecna Konstytucja powinna być zmieniona? Odpowiedź uzasadnij...

14. Co to jest kontrasygnata?

Kontrasygnata jest to podpis odpowiedniego ministra do ustawy zaprezentowanej przez Prezydenta RP

16. Czego dotyczy artykuł 1 Konstytucji marcowej? „Państwo Polskie jest Rzeczpospolitą”

Artykuł ten odnosi się do historycznej nazwy państwa, która została ustanowiona już w 1919 roku. Słowo „Rzeczpospolitą” znaczyło, że Polska jest republiką

15. Którzy prezydenci byli wykonawcami Konstytucji marcowej?

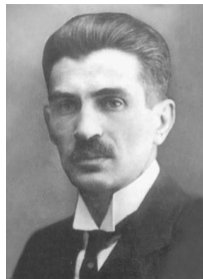
- a) Gabriel Narutowicz, Bolesław Bierut, Aleksander Kwaśniewski
- b) Ignacy Mościcki, Stanisław Wojciechowski, Gabriel Narutowicz
- c) Lech Wałęsa, Lech Kaczyński, Andrzej Duda
- d) Gabriel Narutowicz, Stanisław Wojciechowski, Ignacy Mościcki

17. Co to jest Zgromadzenie Narodowe?

- a) Obywatele
- b) Senat i Sejm
- c) Wojsko
- d) Sejm i Senat

18. Kogo przedstawia zdjęcie? Jaką pełnił funkcję w Rzeczypospolitej Polskiej?

Zdjęcie przedstawia Macieja Rataja. Był marszałkiem Sejmu. Zastępował Prezydenta RP

19. Podstawowe zasady prawa wyborczego to cechy wyborów pięcioprzymiotnikowych. Zaznacz prawidłową odpowiedź...

- a) Równe, tajne, powszechne, nieproporcjonalne, pośrednie
- b) Tajne, bezpośrednie, równe, powszechne, proporcjonalne**
- c) Jawne, pośrednie, równe, proporcjonalne, niepowszechne
- d) Bezpośrednie, jawne, równe, powszechne, nieproporcjonalne

20. Czy Józef Piłsudski brał udział w opracowaniu Konstytucji?

- a) Tak
- b) Nie**